

**Muinasjutt lapse
arendaja ning lohutajana**

Toivo Nüüberg, Airi Metspalu, Mare Linnas

*Algul õpeta last kuulama,
siis võid talle õpetada kõike, mida tahad.*

Benjamin Franklin

Toimetanud Kairit Henno
Kaane kujundanud ja küljendanud Kairi Kullasepp

Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega kaitstud materjali ebaseaduslik paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ette nähtud vastutuse.

Autoriõigus: OÜ Atlex ja autorid, 2009, 2022

OÜ Atlex
Kivi 23
51009 Tartu
Tel 734 9099
Faks 734 8915
atlex@atlex.ee
www.atlex.ee

ISBN 978-9949-441-66-2

Sisukord

Sisukord	5
1. Muinasjutu olemus ja tähtsus lapse üldises arengus	7
2. Fantaasia ja fantastika ning jõulumüsteerium	23
3. Emotsionaalne intelligentsus ja lapse emotsionaalne areng	35
4. Lapse moraalne areng ja enesehinnang	47
5. Laste hirmud ja nendega toimetulek	66
6. Lapse sotsiaalne areng ja sotsiaalne intelligentsus	91
7. Muinasjutt lapse kuulamis- ja lugemisoscuse arendajana	129
8. Muinasjututeraapia üldised alused	135
9. Muinasjutt kodus	163
10. Muinasjutt lasteaias (<i>Mare Linna</i> s)	176
11. Muinasjutud klassitoas (<i>Airi Metspalu</i>)	184
Soovitatav kirjandus	215

1. Muinasjutu olemus ja tähtsus lapse üldises arengus

Täisealine, kes ei häbene enam oma sisimas lapsemeelsust, on ka tegelikkuses täiskasvanuks saanud.

Ivo Ivari

Esmalt bioloogina ja seejärel psühholoogina julgen väita, et lapsi tuleb eelkõige arendada, sest kasvamiseks ei ole vaja kõrvale otseselt teist inimest, vaid elementaarset hoolitsust: kõht täis sööta, janu kustutada, mõni riideräbal ümber siduda ja anda veidi kaitset tuule, vihma ning külma eest.

Kasvamine ja kasvatamine on organismi kvantitatiivsete omaduste muutumine-muutmine. Kasvamine on mõõdetav kaalu ja sentimeetriga, lapse (inimese) arengu mõõtmiseks puudub senini objektiivne mõõdik. Kurb ongi, et liiga palju tegeletakse lapse kasvatamisega (kõrgkoolides on isegi kasvatusteaduskonnad) ja vähe arendamisega.

Areng ja arendamine on organismi kvalitatiivsete omaduste muutumine-muutmine. Sellepärast on ka suur vahe, kas muinasjuttu jutustab lapsele täiskasvanu vahetult või teeb seda mingi tehniline monstrum hingetult. Muinasjutud peavad aitama lapsel areneda täiskasvanu vahetu abiga.

1.1. Muinasjuttude olemus ja liigitus

Kui inimene ei tunneta iseennast, on teadmised kahjulikud.

Rudolf Steiner

Muinasjutte on rohkesti tekkinud endisaegseis kultuurikoldeis, eriti Idamail. Vanimad muinasjutud on säilinud Egiptuse hieroglüüfkirjas ning Sumeri ja Babüloonia-Assüüria kiilkirjatahvleil.

Kindlasti ulatub muinasjuttude tekke aeg veelgi kaugemale aastatuhandete taha. Inimese keskmine eluiga küündis ju veel alles hiljuti 25–30 eluaastani (alles viimase kahesaja aastaga on see jõudnud 60–70 piirimaile). Seega nägid vähesed lapsed oma täiskasvanud vanemaid ja muinasjutud pidid neid lohutama vanemate kaotuse valus ning leinas.

Teisalt aitasid muinasjutud lapsel sirguda täiskasvanuks (selleks saadi aastatuhandete jooksul juba 12–13-aastaselt), õpetades ja kinnitades ühiskonnale omaseid käitumisharjumusi, võimaldades lõimuda ühiskonda täisväärtusliku liikmena.

Kolmandaks ümbritses inimest loodus oma seletamatute ilmingute ning ohtudega. Muinasjutud pidid aitama ületada hirme ja andma neile mingid last rahuldavad-julgustavad seletused.

Muinasjuttude tekke ajal elasid ka täiskasvanud oma mõttemaailmas vaimude, nõidade ning igasuguste teiste kujutelmade “reaalses” maailmas – need olid ka nende jaoks ju tegelikkuses olemas. Seega ei saa väita, et muinasjutumaailma ja reaalse maailma vahel oleks valitsenud selgelt tajutav piir.

Erinevalt usutavast taotlevast muistendist toimub muinasjutu tegevus harilikult imepärases maailmas, kus inimeste rahuldamata õnneigatsus täitub, headus tasutakse ja kurjus karistatakse.

Eesti muinasjutud jõudsid lugejate kätte omaette raamatuna kõigepealt Fr. R. Kreutzwaldi “Eesti rahva ennemuistsete juttude” (1866) ja Jakob Kunderi “Eesti muinasjuttude” (1885) kaante vahel. Need on eesti muinasjutud kirjanike sõnastuses. Samasse kuuluvad ka Ernst Peterson-Särgava lapsepõlvemälestustel põhinevad hästi populaarsed “Ennemuistsetes jutudes Reinuvaderist Rebasest” (1911), mida on

hiljem samuti paljudes trükkides ja eri kunstnike illustratsioonidega avaldatud.

Lähtuvalt muinasjutu teraapilistest-korrektiivsetest ülesannetest ja mõjuritest võiks autori arvates muinasjutud jagada seitsmesse suuremasse rühma, millele lisanduksid veel muistendid ja nn linnalegendid.

Loomamuinasjutud. Loomamuinasjutud pole ju tegelikult lood loomadest, vaid ikka inimesest, jättes lugejaile/kuulajaile/vaatajaile muu hulgas ka alateadliku aimduse võimalikest loomade pürgimustest saada inimesteks. Esimesed eesti loomamuinasjutud jõudsid saksa keeles maailma teaduslikku kirjandusse Jacob Grimmi uurimuses “Reinecke Fuchs” (1834). Need tõlgiti sinna J. H. Rosenplänteri “Beiträge” 8. vihust (1817). Sama vihu kõik kaksteist muinasjuttu levisid ka soome keeles ja soome keelest tehtud tõlgetes Eero Salmelaise soome muinasjuttude väljaande “Suomen kansan satuja ja tarinoita” III osa (1863) kaudu. Eesti tuntumaid loomamuinasjutu tegelasi on rebane. Ülesanne: õpetada ja selgitada lapsele tolerantsi, tõestada, et igas inimeses on nii halba kui ka head. Süvendada austust loomade vastu.

Lille- ja puumuinasjutud. Need lood viivad meid looduse keskele tõestamaks, et ka lilled ja puud on elusad organismid, mis vääriskid igapäevakeeles ja tavades sõna “kes” sõna “mis” asemel. Paljud lillemuinasjutud pärinevad jaapani ja vanast indo-hiina kultuurist. Ülesanne: tore, kui lapsed tunnetaksid, et elusa ja eluta vahel puudub käega katsutav piir. Need lood õpetavad lapsi loodust austama ja näitavad, et ka näiliselt “elutu” loodus võib inimest karistada, kui ta seda piisavalt ei austa.

Imemuinasjutud. Nende tegelasteks on imelised olendid (haldjad, nõiad, libahundid jne), tähtsal kohal on mitmesugused võluesemed (iseenesest kattuv laudlina, tantsima panev vilepill, nähtamatuks muutev küüntest kübar, lendav vaip jne). Nagu rahvajutud üldse, nii on ka imemuinasjutud hõlpsasti ületanud rahvuspiire. Eestiski tuntud imemuinasjuttude sündmustik ei ole tuttav ainult meil, vaid need süžeed on rahvusvahelise tüübikataloogi koostanud Stith Thompsoni tuntud sõnade järgi levinud “Indiast Iirimaani”. Küll aga on iga konkreetset muinasjuttu mõjutanud rääkija isik: tema mälu, maailmanägemine ja ilmselt ka meeleolu. Ülesanne: arendada lapses fantaasia-

võimet ja loovust. Teisalt tõestada ka seda, et kõik maailmas toimuv ei ole alati mõistusega seletatav ning on nähtusi, mida inimene ei suudagi tänapäeval seletada. Imed on nii meie sees kui ümber. Vaja on palju õppida, et saada targaks ja leida vastamata küsimustele vastused – tore ju, kui muna saab targemaks kui kana...

Tösielulised ehk olustikulised ehk novellilaadsed muinasjutud, milles pole näilist üleloomulikkust. Siin ei võida muinasjutukangelane teisi ebamaiste jõudude, vaid erilise vaimse osavuse ja üleoleku abil. Tegelasteks on arukad ja kavalad lihtrahva esindajad, kes tänu nupukusele saavad rikkaks ja õnnelikuks, inetust ilusaks, tõrjutust lugupeetuks jne. Ülesanne: suunata lapse moraalset ja emotsionaalset arengut. Tänapäeva materialiseerivas ühiskonnas, kus kõik tundub olevat ümber arvestatav rahasse, ka inimsuhted, on lastele üha rohkem vaja järjepidevat tõestust, et võidab ausus, töökus, armastus jne.

Legendilaadsed muinasjutud. Nende muinasjuttude tegelased pärinevad enamasti meie kristlikust kultuurist ja kommetest, alustades päkapikkudest ja lõpetades jõuluvana ning inglite kooriga. Tore on see, et nüüd sebivad need tegelased enam-vähem õigel ajal ringi – veel viisteist aastat tagasi hakkasid nad jooksma juba septembri keskel ja lõpetasid lihavõtteks, andes teatepulga üle jänestele... Siia kuuluksid ka sellised muinasjutud, kus osalevad eesti vanast usundist pärit tegelased, nagu hiie- ja metsavaimud (maaema, murueit, pikse-taat jt), pisuhänd, kratt, näkk, puuk jt; setude koduhaldjas Tõnn ja viljakuse kaitsja Peko; skandinaavia-germaani sugemetega Tahma Toomas, norralaste trollirahvas jne. Ülesanne: õpetada lastele ümbritseva kultuuriruumi traditsioone.

Muinasjutud rumalast hiiust, paganast, kuradist jm, milles naerdakse välja kurjus ja teised inimesele omased ebameeldivad iseloomujooned. Ülesanne: suunata lapse moraalset ja emotsionaalset arengut.

Naljakad muinasjutud. Nende muinasjuttude tegelased on eelkõige inimesed oma rumaluses. Üheks heaks näiteks on kogu kilplaste kogukond. Ülesanne: õpetada lapsele arusaamist heast naljast, mida meie ühiskonnas üha enam napib.

Muistend. Muistend on rahvaluule liik, mille tegevustik on seotud kindla koha, aja, inimese või sündmustega. Ülesanne: muistendid

tahavad harilikult midagi selgitada, tõestada või õpetada. Muistendid on sageli seotud loodusega. Sellest hoolimata on muistendid tekkinud inimese fantaasiast nagu muinasjuttki, kuid oletatakse, et neil on tõsieluline taust.

Muistendi liigid on järgmised.

- Tekkemuistendid (“Kuidas loomad endale sabad said”) annavad seletust selle kohta, kuidas olevat tekkinud maailm, loodusnähtused ja mitmesugused olendid; kuidas olevat õpitud tegema üht või teist tööd; kuidas olevat tekkinud teatud kombed jne.
- Vägilasmuistendid (Kalevipojast, Suurest Tõllust) on vanad ja väga elujõulised lood, mis pajatavad endisel ajal elanud vägi-meestest ja nende tegudest.
- Kohamuistendid moodustavad muistendite ühe arvukama liigi. Kohamuistendid on teatavate reaalsete kohtadega seoses olevad rahvajutud, mis püüavad seletada nende kohtade tekkimist, nime saamist ja muid iseärasusi. Neis põimuvad kindlad ajaloolised faktid ja usutavad pärimusteed fantastiliste lisanditega ja rahva seas tõeks peetud müütiliste kujutlustega (muistend Odalätsist, Ülemiste Vanakesest, Iru Ämmast jne).
- Ajaloolised muistendid, näiteks lugu sellest, kuidas saarlased Sigtuna lossi maha põletasid. Ajaloolised muistendid sisaldavad suuliselt edasi antud mälestusi mitmesugustest ajaloolistest sündmustest. On muistendeid kohaliku asustuse ja inimasulate ajaloost, samuti jutustusi kohaliku majanduse, kultuurielu ja ühiskonna ajaloo alalt, jutustusi väljapaistvatest isikutest, sõdadest, taudide esinemisest jne.
- Kunstmuistendid (“Emajõe sünd”).

Linnalegidid. Seonduvad igasuguste kummituste ja vaimudega, teisalt aga ka reaalsete tegelastega, kellega püütakse lapsi vaos hoida: kotivanad, kommionud jne. Ülesanne: tagada lastele turvalisus ja kutsuda neid korrale. Teisalt, linnalegendidega ülepakkumine võib lapsi hoopis liigselt hirmutada, rikkuda nende unerahu ja süvendada hirmu kodus üksioleku ees.